

Björn Sundell
är ekonomie magister, tidigare
ekonomijournalist och författare.
Han har besökt Kina ett flertal gånger
sedan år 1987.

Ideologins triumf i Kina

Det är inte den osynliga handen som ska styra ekonomin, utan statens fasta grepp, ty den fria marknaden är alltför oberäknelig, anser Kinas ultimate ledare Xi Jinping. En färsk bok av fyra finska Kinakännare visar hur Xi fört in landet på en ny väg som stärker kommunistpartiets makt och som i allt högre grad utmanar västvärlden.

”Det spelar ingen roll om katten är svart eller vit, så länge den fångar möss”, är ett gammalt kinesiskt ordspråk som Kinas ledare Deng Xiaoping väckte till liv på 1980-talet. Det var han som öppnade landet för utländska investerare och genomförde marknadsekonomiska reformer. Deng var en pragmatiker som tog avstånd från den personkult och ideologins dominans som präglade ordförande Maos tid. Kommunismen övergavs inte, men för Deng var det viktigare att lyfta Kina ur fattigdomen än att satsa på strikt ideologisk renlärighet.

Jag betraktade själv utvecklingen på min första rundresa i Kina år 1987: I de ekonomiska frizonerna i sydliga Shenzhen och Guangzhou hade företagsamheten slagit rot och skyskrapporna växte som svampar efter regn. I Beijing och Shanghai härskade alltså en striktare kommunism och privatföretagen var få. Men det skulle bara dröja några år innan också de här städerna öppnades för utländska investeringar i stor skala.

Xi Jinping leder Kina i en annan riktning, mot en allt starkare personkult och en renässans för ideologin. Cirkeln sluts inte helt; Xi är ingen ny Mao Zedong. Han genomför ingen ny kulturrevolution till priset av miljoner liv, inte heller någon riskfylld industrialisering av typ ”det stora språnget” som höll på att ruinera Kina. Xis ambitioner är mer välgrundade såväl

tekniskt som ekonomiskt och målet är att göra Kina världsledande inom flera sektorer. Bland annat inom solpaneler och bilbatterier är målet redan uppnått.

Ekonomi är inte underkastad den kommunistiska ideologin som i det forna Sovjetunionen, utan Xi har skapat sitt eget socialistiska narrativ med en alternativ kinesisk form av socialism. Den påstås vara överlägsen västerlandets demokratiska liberalism, för den ger politisk stabilitet, liksom den ska vinna över västvärldens marknadsekonomi genom högre tillväxt. Här är det också fråga om maktpolitik: Xi har stärkt kommunistpartiets makt och samtidigt sin egen.

Vem är då denna Xi Jinping som nyligen erövrat en tredje period som president och dessutom fortsatt som kommunistpartiets generalsekreterare och ordförande för Centrala militärkommissionen? Och vad är det han egentligen strävar efter för sin egen och sitt folkrika lands del? Det är frågor som fyra finska Kinaexperter försöker svara på i en bok som utkom i somras. *Kiina Xi Jinpingin aikakaudella* av Ari-Joonas Pitkänen, Matti Puranen, Mika-Matti Taskinen och Niko Vartiainen är ingen biografi, för tillgången till information om Xi är alltför knapphändig och den bygger (som så ofta i diktaturer) på offentliga tal och ledarskapets förskönande propaganda. Men boken ger ändå en intressant inblick i Xis ungdomsår, hans karriär och hans synnerligen målmedvetna väg mot den högsta makten.

Alldeles särskilt beskriver boken Xi Jinpings betydelse för de beslut som tagits i Kina det senaste decenniet; beslut som ökat landets internationella betydelse (såsom den nya sidenvägen och industristrategin Made in China 2025) och som bidragit till ökade konflikter med västvärlden.

Besatt av kontrollbehov

Xi Jinping växte upp under Maos tid och familjens öde var inte ovanligt för det turbulenta 1960-talet. Fadern, Xi Zhongxun, hörde till den politiska eliten men råkade i onåd under kulturrevolutionen. Han förlorade sin ställning i Peking och skickades till en stad på landsbygden för att arbeta vid en traktorfabrik. Senare fängslades och misshandlades han. Modern gick ett lika hårt öde till mötes när hon vägrade ta avstånd

från sin mans "brott" mot partiet och måste tillbringa sju år i arbetsläger. Unge Xi råkade också han illa ut, tvingades vittna mot sin far och kalla honom "klassfiende". Därefter förvisades han ut på landsbygden där han tillbringade många år i hårt fysiskt arbete.

Enligt bokens författare har Xi Jinping efteråt sällan kritiserat Mao och kulturrevolutionen, men i en intervju har han talat om "en dystopisk tid då den allmänna ordningen kollapsade". Troligen gjorde erfarenheterna ett djupt intryck och bidrog till att forma hans världsbild. I ett tal har han ställt frågan "var inte kulturrevolutionen i själva verket ett uttryck för demokrati driven till sin spets?" För Xi utgör den otyglade friheten en säker väg till kaos.

Sett ur västerländsk synvinkel kan kopplingen mellan den anarkistiska kulturrevolutionen och den västerländska demokratin förefalla långsökt, men i Xis värld måste allt som kan rubba stabiliteten och bana väg för kaos motarbetas. Michail Gorbatsjovs perestrojka och Sovjetunionens sönderfall var avskräckande exempel på hur kommunistpartiet förlorar kontrollen. Demokratirörelsens protester på Himmelska fridens torg 1989 var symptom på instabilitet, liksom demokrati-protesterna i Hongkong långt senare och stormningen av USA:s kongress 2021. Som en röd tråd i Xi Jinpings karriär skönjer författarna en strävan efter kontroll och lojalitet: Varje försök att rubba stabiliteten måste motverkas.

Kamp mot korruptionen

Enligt Xi Jinping utgör också korruptionen ett hot mot stabiliteten. Under början av sin yrkeskarriär tillbringade han ett par årtionden på landsbygden, på ansvarsfulla positioner i småstäder och i fattiga regioner, något som ända sedan Maos tid ansetts vara viktigt för framåtsträvande kinesiska partimedlemmar. Var han än rörde sig lyckades han spåra och avslöja korrumpierade tjänstemän. Xi ansåg redan tidigt att Deng Xiaopings marknadsekonomi var förenad med stora risker. En fri marknadsekonomi missbrukas oundvikligen av ohederliga företagare; en marknadsekonomi som övervakas av myndigheterna ger ohederliga tjänstemän chansen att kräva mutor. Under den tidiga karriären, då Xi ännu inte kunde påverka systemet, gav han

sig i stället ut på korståg mot enskilda ohederliga tjänstemän.

Kiina Xi Jinpingin aikakaudesta är ingen lättläst bok, men här finns anekdoter som lättar upp läsningen. Några av dem berör just korruptionsjakten, till exempel historien om den fäle polischefen i en liten stad som hade mutat sig till sin tjänst och sedan fått i uppdrag att begränsa korruptionen i staden. Liksom historien om sonen till guvernören i Fujian, som skyddad av sin far byggde upp ett smuglings- och svarta börsimperium. Han investerade vinsterna i "Röda herrgården", ett kasino och bordellkomplex för korrumpierade tjänstemän.

Författarna betonar att korruptionsjakten ibland var Xis metod att röja undan politiska motståndare. Detta är något som präglade också de allra senaste årens maktutövning: Att hänga ut en hög tjänsteman är ett sätt för Xi att rättfärdiga sitt hårda styre och att öka populariteten bland folket. Siffrorna talar sitt tydliga språk: Året efter att Xi Jinping nådde toppen av sin makt, år 2013, dömdes 180 000 tjänstemän för ohederlighet eller korruption – enbart under ett enda år. Var alla korrumpierade? Eller hade några bara uttalat ett kritiskt ord om Xis politik, vem vet?

En av de saftigaste historierna gäller tidigare järnvägsministern Liu Zhijun. Han bar det högsta ansvaret för den snabba utbyggnaden av Kinas järnvägsnät i början av 2000-talet. När denne mutkolv dömdes år 2013 för fiffel och mygel i samband med olika investeringsprojekt, kunde åklagaren visa att han investerat intäkterna i 374 fastigheter. Den andre toppolitikern som åkte fast för ohederlighet var Zhou Yongkang, tidigare chef för det statliga oljebolaget, som avancerade till minister för Kinas naturrikedomar. När polisen slog till mot hans hem och hans "lager" år 2014 fann de tiotals sportbilar, konstskatter och en gyllene staty av Mao Zedong.

Man kan lätt föreställa sig att många små dignitärer dessutom fått sin beskärda del av mutorna för att inte rapportera vidare om chefens dubösa leverne. Inte att undra på att Xi Jinping ser korruptionen som ett hot mot stabiliteten. Den demoraliserar tjänstemannakåren och irriterar folket i ett land där myndigheterna fördeklarar mark, rättigheter och privilegier i äkta kom-

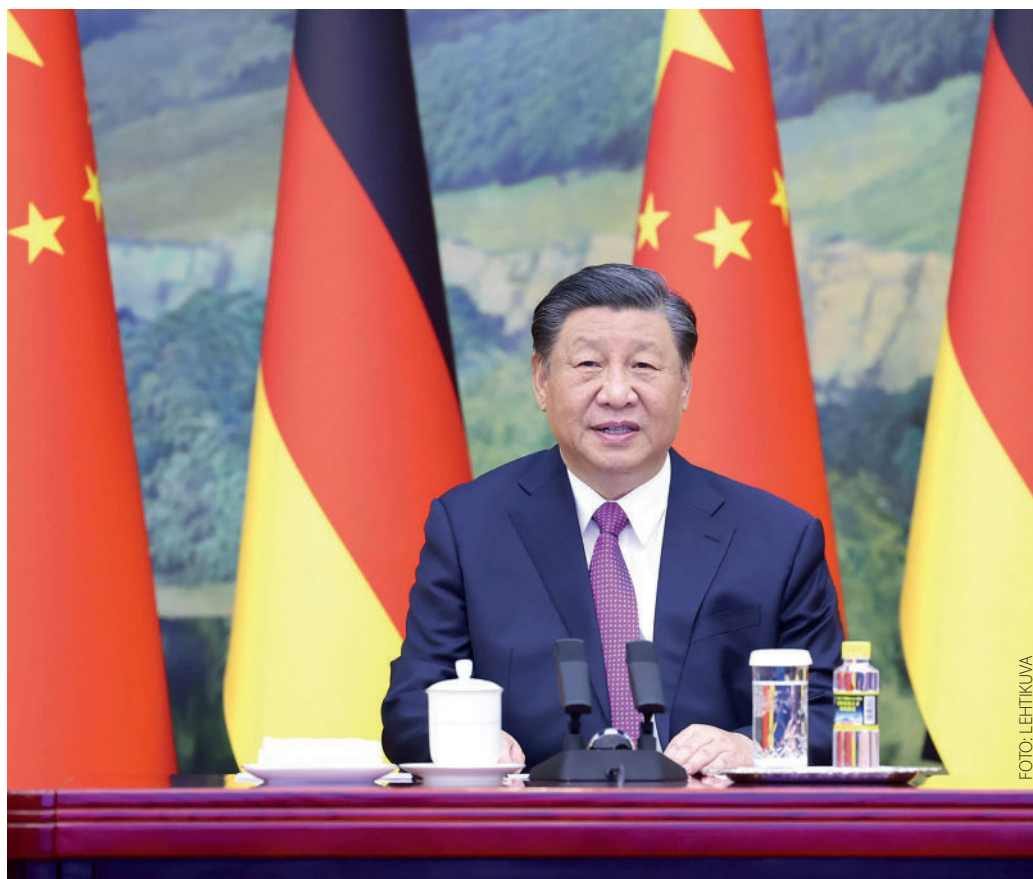
munistisk anda och där nästan all slags undersökande journalistik saknas.

Ideologins återkomst

Men ideologin, då? Var löper skiljelinjen mellan Deng Xiaopings pragmatiska statskontrollerade marknadsekonomi och Xi Jinpings socialistiska narrativ? Rent konkret syns skillnaden i att Deng ville sprida makten inom partiet för att undvika den maktfullkomlighet som präglade Maos tid medan Xi har koncentrerat alltmer makt i sina händer. Det har han gjort bland annat genom att under årens lopp placera sina förtrogna i partitoppen. Författarna beskriver maktkoncentrationen och den utrensning som ägde rum exempelvis vid partikongressen 2012 och centralkommiténs session 2016.

Xi hänvisar emellanåt till marxismen som en oundviklig historisk process, men hans socialistiska narrativ bygger ändå mer på strävan efter ett nationellt uppvaknande och en ny kinesisk blomstringstid. Man kan dra vissa paralleller till Donald Trumps "Make America Great Again", men medan den amerikanska drömmen alltid har varit individualistisk så är den kinesiska drömmen givetvis kollektiv. Enligt den patriotiska utbildningen är det inte personlig framgång som ska eftersträvas, utan kinesen ska känna sig lycklig när hans land närmar sig den nya blomstringen. Xis nationalistiska patos är ordri-

"Enligt den patriotiska utbildningen är det inte personlig framgång som ska eftersträvas, utan kinesen ska känna sig lycklig när hans land närmar sig den nya blomstringen. Xis nationalistiska patos är ordrikare än Trumps och finns återgett i otaliga skrifter och tal som kommunistpartiets medlemmar och höga tjänstemän måste bekanta sig med. Helst varje dag."

På det internationella planet är den ideologiska kampen mellan västvärldens liberala marknadsekonomi och Xi Jinpings socialism långt ifrån avgjord, skriver författarna till en bok om Kina under Xis tid som general-sekreterare och president.

kare än Trumps och finns återgett i otaliga skrifter och tal som kommunistpartiets medlemmar och höga tjänstemän måste bekanta sig med. Helst varje dag.

Marknadskrafternas makt ska begränsas. Rent konkret syns tyglandet av marknaden på många sätt. Inflytelserika och förmögna företagare som ifrågasätter partiets visdom, som IT-jätten Alibabas grundare Jack Ma, tas in på förhör eller tvingas rent av gå under jorden. Excesser i lyx, som blev vanliga under 1990-talet, kan leda till problem när extrema inkomstskillnader åtgärdas nu på 2020-talet. Och nya strukturer byggs upp som innebär att kommunistpartiet återerövrar makten från marknaden. Denna höst skedde detta då Xi meddelade att partiet bildar en ny "finanskommission" med det största inflytandet över finansmarknaden. I praktiken står partiet

därmed över centralbanken och den kinesiska finansinspektionen.

George Orwell 2.0

Ideologin genomsyrar samhället i allt högre grad också verbalt på ett sätt som för tankarna till George Orwells 1984: Storebror vakar och ger orden ny innebörd. I Deng Xiaopings Kina skulle marknaden, övervakad av staten och partiet, lyfta folket ur fattigdom. I Xis Kina spelar marknadskrafterna en underordnad roll, betonar författarna, för det är Xi och kommunistpartiet som lyfter Kina mot höga höjder genom kloka beslut och internationella projekt. Hit hör den nya sidenvägen (the Belt and Road Initiative) med investeringar på 1 000 miljarder dollar hittills och de statsstyrda satsningarna på högteknologi som ska göra landet till en global ledare.

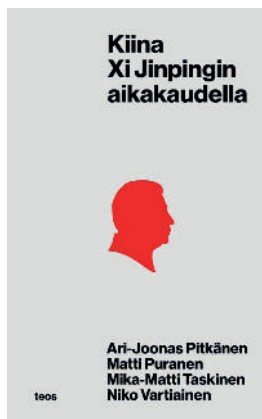
Författarna drar inte parallellen till George Orwell och hans framtidsdystopi, men de säger att ”kommunistpartiets nationalistiska retorik bygger på att man älskar Staten och därigenom älskar man Partiet”. Närmare Orwell kan man knappast komma. Dock betonar författarna att Kina inte ens under Xi är någon ideologisk monolit. Inom partiet och den kinesiska universitetsvärlden förs en ideologisk debatt om vad som borde vara kärnan i definitionen av kommunism.

I praktiken är det ändå klart att ideologin nu på 2020-talet framför allt ska mobilisera folket till att arbeta för och glädjas över nationens framgång och bidra till landets stabilitet. Denna strävan ska göra Kina, som rest sig ur fattigdomen, till en modell för mindre utvecklade länder i det globala syd, vilket stärker Kinas politiska ställning på världsarenan. Samtidigt ska de statsstyrda ekonomiska och teknologiska satsningarna bidra till att göra Kina till en ledande ekonomisk stormakt, även om priset för dominans är ökade konflikter med västvärlden.

Författarna betonar att Kinas väg mot framgång är kantad med törnen. Miljöproblemen är alltjämt stora, även om satsningarna på fossilfri energi ökar. Fastighetsmarknaden är överbelad och blir år för år instabilare. Och saneringen av de 150 000 statsbolagen – många olönsamma och ineffektiva – framskrider mycket långsamt. Dessutom innebär nedtystandet av konstruktiv kritik att många förändringsprocesser bromsas upp eller spårar ur. På det internationella planet är den ideologiska kampen mellan västvärldens liberala marknadsekonomi och Xi Jinpings socialism alltså långt ifrån avgjord.

Kiina Xi Jinpingin aikakaudesta är en tungläst bok. Den är faktsäckad och författarnas frekventa 'namedropping' gör det ibland svårt att få en överblick. För en västerlänning är det inte lätt att hålla reda på alla herrar Fang, Tang och Wang i den kinesiska närhistorien. Men med tanke på Kinas betydelse för den globala utvecklingen är det utmärkt att vi har finländska sakkunniga med omfattande och aktuella kunskaper om Mittens rike. Personligen hade jag gärna sett en lite mer ingående beskrivning av Xi Jinpings relation till Folkets befrielsearmé, detta med tanke på den kraftiga upprustningen i Kina under hans tid.

Hur som helst är boken en intressant och seriös djupdykning i de krafter som styr 2000-talets Kina. Texten avnjutes bäst i små portioner på grund av tuggmotståndet.

Ari-Joonas
Pitkänen, Matti
Puranen, Mika-
Matti Taskinen,
Niko Vartiainen:
Kiina Xi Jinpingin
aikakaudesta,
Teos 2023, 425
sidor.